

8. Інтернет джерело: <https://osvitoria.media/experience/chomu-izrayil-obrav-ochne-navchannya-pid-chas-vijny-ta-shho-z-tsogo-dosvidu-mozhe-perejnyaty-ukrayina/>

Вознюк О.В.,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Педагогічного факультету
Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ІМПЕРАТИВИ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. – ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Анотація. У статті аналізуються аспекти освітньої діяльності, методи реалізації та морально-виховні орієнтири протестантських громад в культурно-суспільному просторі досліджуваного періоду. Виокремлено напрямки позаінституційної громадсько-педагогічної діяльності, зокрема, в поширенні елементарної грамотності серед населення. Окремим компонентом діяльності протестантських громад виділено поєднання європейського та вітчизняного освітнього досвіду, взаємодію православних та протестантських педагогів, громадських діячів в напрямку поширення освіти та національних ціннісних орієнтирів.

Abstract. The article analyzes aspects of educational activity, methods of implementation and moral and educational orientations of Protestant communities in the cultural and social space of the studied period. Areas of non-institutional social and pedagogical activity are singled out, in particular, in the spread of elementary literacy among the population. A separate component of the activities of Protestant communities is the combination of European and domestic educational experience, the interaction of Orthodox and Protestant teachers, public figures in the direction of the spread of education and national value orientations.

Сучасна педагогічна наука і виховна традиція єдині в розумінні того, що формування особистості відбувається шляхом взаємодії закладів освіти із зовнішнім середовищем, сім'єю, громадою, національними, духовно орієнтованими а та ін. спільнотами. Однією з таких історично (ХVІ ст.) вивірених суспільних інституцій є громади протестантського спрямування, які інтегруються в релігійне середовище більш ніж 100-та країн світу.

Позаінституційна громадсько-педагогічна діяльність громад сприяла забезпеченню вільного розумового, творчого, патріотичного, соціального (проголошення головними чеснотами праці, ініціативності залучення до активного суспільно життя), морального, самобутнього вітчизняного і європейського культурного розвитку особистості. Відповідно, в глобальному сенсі діяльність спрямована на забезпечення взаєморозуміння між людьми, збереження миру між країнами, на проголошення ідеї Свободи, як європейської цінності.

Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), відзначення в Україні у 2017 році 500-річчя Реформації на державному рівні (Указ Президента України №357/2016 від 26 серпня 2016 року) свідчать про визнання і підтримку взаємовпливу різних культур, в тому числі, реформаційного руху. Реформація в Європі була пропедевтикою систематизованої, статутної, освітньо-виховної діяльності. Досвід Європи представники протестантських громад акумулювали в суспільний педагогічний напрямок України.

На важливості врахування тенденцій українського церковного руху, як складника культури, громадсько-педагогічного досвіду окремих конфесій у процесі вивчення історії освіти, педагогіки етносів, краєзнавства, освіти регіонів України вказували філософи, історики, культурологи, релігієзнавці, педагоги та ін.: В. Антонович, В. Вернадський, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Зіньківський, М. Максимович, К. Ушинський та ін.

Проблему виховних тенденцій у контексті з'ясування становлення і діяльності протестантських громад та їх впливу на громадське життя опрацьовували В. Любашенко, М. Черенков, Ю. Решетніков [3, 3].

Питання участі громадських організацій в освітньо-виховному процесі, зокрема, в аспекті національно та етнічно зорієнтованості знаходиться в полі особливого дослідження вітчизняними науковцями. Історично зумовлені реалії не дозволяли об'єктивно та різносторонню розкрити діяльність позаінституційних релігійних, культурних, національних організацій, які не вкладалися в кордони офіційної політики тоталітарного режиму. Сучасні напрямки розвитку України та інтеграція у європейську наукову спільноту сприяють детальному дослідженню впливу різних спільнот, зокрема, протестантських громад, на культурне, духовне, національне, освітньо-виховне життя в історії українського суспільства.

Гуманістичні складові педагогіки у вимірі соціологічного спрямування протестантизму визначаються в проголошенні ідеї Свободи, впровадження загальнолюдських ідей і цінностей у контексті класичної та духовної педагогіки. Критичний і гуманістичний характер світогляду представників Реформації (М. Лютера (1483 - 1515), Ж. Кальвіна (1509 - 1564), У. Цвінглі (1484 - 1531)), проголошення визначальними чеснотами моральність, працю, етнонаціональний статус інтегрувалися з ідеями епохи Відродження про особистість, школу і педагогіку [2, 123].

Реформатори, створюючи заклади, укладали статутні документи, які регламентували їх діяльність: „Навчальний план Айслебена” (1527, Р. Агрікола), „Саксонський навчальний план” (1528, Ф. Меланхтон), „Вюртемберський навчальний план” (1559, І. Бернц). Проголошення «Готським статутом» (автор - Андреас Рейер, 1642, Німеччина) природничого циклу навчання професійно-трудовим навичкам, обов'язкової елементарної освіти, ініціювало процеси визнання і обов'язковості починань у країнах Європи.

У регіонах України були знані протестантські педагогічні концепції вітчизняних педагогів, філософів XVII ст.: А. Вишоватого (1608-1678), М. Острога (1593-1651), С. Припковського (1592-1670), Ю. Немирича (1612-1659). Вітчизняний протестантський філософ А. Вишоватий («Релігія раціональна», 1665) суголосно європейським, вказував на пріоритети особистості, її розумового розвитку, природних здібностей [4, 60].

Дослідники розглядали Реформацію у співвідношенні до діяльності братств, письменників-полемістів, Острозького науково-освітнього центру. М. Грушевський вважав Реформацію дотичною до національного, просвітницького, морально-духовного відродження кінця XVI - першої половини XVII ст. У праці «З історії релігійної думки в Україні» вчений пропонував приблизний реєстр протестантських громад (соціан, кальвіністів) в Україні періоду XVI-XVII ст. Більшість з них мали школи (з викладанням слов'яно-руської мови) і навіть друкарні. Відомими були заклади: у Дубецьку, Панівцях, Ракові. Латинську мову вивчали за підручниками Я. Коменського. У Киселині (1614, Волинь) заклад мав статус просвітницького центру. У Крилові (1593, Побужжя) школу відкрив Микола Острог, учень німецького педагога Й. Штурма. Навчання молоді з українських територій в університетах Кенінсберга, Лейпціга, Гельдерберга, сприяло поширенню європейського гуманізму, протестантських педагогічних ідей на вітчизняному ґрунті.

Поселення колоністів німецького, голландського, словацького та ін. етносів з XVIII ст. у регіонах Півдня, Сходу України, на Волині та ін. позитивно впливали на освіту, полікультурність, інтеграцію знань з агропромисловим виробництвом. Освітньо-виховна діяльність протестантських етноконфесій лютеран, реформаторів (до XIX ст. – кальвіністи), менонітів не обмежувалась громадами свого віросповідання, а залучала до елементарних знань широкі кола населення. Працюючи у господарствах протестантів (на землях, виділених переселенцям царським урядом у 1763 році), місцеве населення спостерігало та частково наслідувало звичаї і вірування, а головне, сумісне прагнення до знань. Демократизація релігійного життя, самобутні освітньо-виховні і соціальні тенденції колоністів, віддзеркалювалися на моралі, щоденному житті, побуті, спілкуванні, організації та ініціативах життєдіяльності і навіть підприємливості місцевого населення [3, 14].

У Києві сподвижником педагогічної діяльності лютеранських поселенців був відомий аптекар Георг-Фрідріх Бунге. Син Христіан Георг закінчив Йенський університет (Німеччина), протягом 1802-1835 років працював лікарем у Києво-Могилянській Академії. Внук Микола Христіянович Бунге (російський прем'єр-міністр (1823 – 1895)), професор університету Св. Володимира (тричі обраний ректором).

Професор Київського університету М. Дашкевич вважав протестантизм провідником народної церкви, а отже, і чинником збереження культурної самобутності слов'ян, зокрема, у змісті освіти. Долучались до вивчення педагогічних традицій протестантизму творчого доробку православні педагоги і богослови В. Зінківський, І. Огієнко та ін. [2, 254].

Автори історії української освіти і педагогіки М. Драгоманов, М. Даденков, М. Грушевський, Є. Мединський, Б. Мітюров, С. Сірополько, І. Франко вивчали освітній взаємовплив шкіл Заходу і Сходу, здатність автохтонних культур регіонів України до ефективного використання здобутків інших народів акцентували на значенні і впливі релігійних структур, зокрема, представників протестантизму, у національному, морально-духовному, соціокультурному житті.

М. Драгоманов, обґрунтовуючи ідеї про наповнення української освіти європейським гуманізмом, орієнтацією на національну самобутність, обов'язковості використання рідної мови, звертався до оцінки тенденцій освіти у країнах Європи, де протестантизм став на той час невід'ємною частиною суспільного, економічного, культурного процесу («Про братство християн або баптистів на Україні» (1893), «Про волю віри» (1907)). Проблема характеризувалась, зокрема, в контексті поширення протестантизму в Україні, як різновиду соціокультурного явища; як морально-духовної ідеології, національно ближчої до інтересів, потреб і очікувань простого українця, ніж тодішня офіційна церква. Вчений схвалював ідею видання Біблії українською мовою; використання протестантами народної мови в богослужбовій та освітній практиці [6].

Д. Овсяннико-Куликовський (1853-1920), професор Новоросійського, а пізніше Харківського університету, член одеської «Громади», літературознавець, характеризував протестантів, їх системно і змістовно організований освітньо-виховний процес, як «культурних піонерів» суспільно економічного та соціального зростання. Хоча були й такі, що не погоджувались з фактом позитиву громадсько-культурної діяльності протестантських громад, зокрема, С. Шелухін, діяч одеської «Просвіти» (юрист, письменник, політичний і громадський діяч), цілісність української нації вбачав лише за умов «єдиної мови, культури, релігії» [1, 72].

У другій половині XIX ст. активізувався процес консолідації інтелектуальної еліти східно- і західноукраїнських земель. М. Грушевський, мовознавці А. Кримський, Б. Грінченко, літератори та публіцисти В. Гнатюк, І. Франко, М. Павлик, історики Ф. Вовк, В. Антонович, композитор Ф. Колесса та багато інших сприяли освіті населення регіонів України, незалежно від їх етноконфесійності.

У працях М. Грушевського («Духовна Україна», «Про українську мову і українську школу» та ін.) питання релігії не позірно, а констатувально структуруються як морально-педагогічні фактори: проблема особистості і її розвитку, відношення людини до життя; відношення людини до людини; відношення спільнот

до людини і спільнот; суть і дотримання загально людських цінностей, милосердя; гуманність до оточуючих; розуміння людиною світу. Про місце і роль освітньо-виховної діяльності протестантських громад йдеться у праці М. Грушевського («З історії релігійної думки на Україні» (1992)) [3, 15].

Проблема характеру і змісту освіти, підготовки вчителя в педагогічному середовищі протестантів базувалась на концепціях європейських педагогів: (Й. Песталоцці, Ф. Дістервега, Ф. Фребеля), вітчизняних (К. Ушинського, М. Пирогова, В. Зінківського, Х. Алчевської, М. Корфа), протестантських (Й. Корніса, Т. Мюнцера «Празький маніфест» (1521), В. Тіндеяля). Протестанти, які долучались до освіти, знали «педагогіку особистості» Е. Лінде, праці Х. Шарельмана, З. Фрейда та ін.

З початку XIX ст. на змісті педагогічної підготовки позначився вплив іноземних учених-протестантів: у 1807-1811 рр. у Харківському університеті О. Рейнішем читалися педагогічні курси, структуровані ідеями Я. А. Коменського, Й. Песталоцці, Й. Німейєра. З 1811 р. педагогічні дисципліни викладалися директором університету Крістофом Дітріхом фон Роммелем (1781 - 1859) випускником, і професором філософського факультету протестантського університету м. Марбург (Німечина).

У 1867 році активісти євангельського руху Єлизаветградського повіту зверталися до Новоросійського генерал-губернатора з проханням про відкриття школи. В 1881 році у Херсонській, Катеринославській, Таврійській губерніях нараховувалось 331 школа. До 1902 року лише у Таврійській губернії число протестантських церковнопарафіяльних училищ зросло з 145 до 165.

З 1890 р. в окремих селах Чигиринського та Черкаського повітів Київської губернії існували організовані громади євангельського руху, які мали приміщення для навчання грамоті.

У 60 - 70-х роках XIX ст. на Волині (Володимир-Волинський, Рівненський, Луцький, Острозький повіт), з'являються чеські баптистські громади, школи яких працювали за методикою Я. А. Коменського. Досвід поширювався на діяльність українських євангельських громад. Місцеве українське населення, не маючи матеріальних статків навчати своїх дітей у гімназіях і реальних училищах, віддавали їх у протестантські школи, яких до 1892 року було 337. Протестантам вдавалось запобігати русифікації, яка прописувалась «Положенням про церковно-парафіяльні школи» 1884 року [4].

Восени 1906 року на хвилі „ліберального” ставлення держави до протестантів, військовою владою було дозволено членам “Євангельського товариства» на проведення просвітницької роботи і морального виховання серед молоді і дорослого населення, а також у в'язницях та дисциплінарних батальйонах.

Діяльність протестантів залишила помітний слід у запровадженні та поширенні природничо-екологічних наукових знань. У 1874 році родина Фальц-Фейнів заклала зоологічний сад (Херсонська губернія), а в 1898 році ініціювала на власних землях праядро теперішнього найбільшого в Європі (11054 га) заповідника «Асканія-Нова» [2, 301].

У 20-х роках на території України Союз зборів слов'янських баптистів з центром у Варшаві мав 65 шкіл, 37 дитячих та юнацьких гуртків, 19 молитовних будинків, періодичу (часопис «Післанець Правди»), які друкувалися українською мовою. У 1939 році планувалось відкриття Євангельського народного університету для української молоді у Львові.

Протестантська періодика «Віра і наука», «Сіач», «Українська Реформація», «Примиритель», «Благовісник», «Стяг», «Євангельський голос», «Євангелист», «Післанець Правди» узагальнювала внесок протестантів у канву розвитку народної освіти і національного виховання. У рекомендаціях по вихованню дітей автори зверталися до спадщини класиків світової і вітчизняної педагогіки.

Використання протестантами у богослужіннях рідної, української мови впливало на формування національних, етнонаціональних та патріотичних переконань. Серед важливих у діяльності протестантів було питання видань релігійної літератури українською мовою.

Становлення протестантської освітньо-виховної ідеї в умовах педагогічної підготовки, громадської діяльності відбувалась під впливом соціокультурних чинників, специфіки полікультурного середовища, підтримки відомих представників європейського і вітчизняного просвітницького сподвижництва [6].

Сучасна освітньо-виховна діяльність протестантських громад в Україні та за її межами представляється як ретроспектива тривалого становлення її в умовах різних політичних формацій і державних утворень, участь сучасних протестантських громад у створенні морально-духовного середовища для розвитку дитини, допомога проблемним сім'ям, утримання дитячих будинків сімейного типу; обмін досвідом фахівців-педагогів різних країн; організаційно-педагогічні засади, зміст і методи формування морально-духовних цінностей.

У сфері освіти прослідковується тенденція до інтеграції діяльності протестантських конфесій, церков з державними закладами. Зокрема, Київська богословська семінарія «Благодать та Істина» готує не лише працівників духовної галузі, а й волонтерів: фельдшерів, соціальних працівників. Окремі професійні духовні навчальні заклади співпрацюють з педагогічними університетами, зокрема, з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова за проектом з підготовки бакалаврів за спеціальністю «Релігієзнавство» і спеціалізацією «Богослов'я».

Пропагандистика освітньо-виховної діяльності протестантських громад на етапі їх духовної інституціоналізації свідчить про те, що реформаційний релігійно-суспільний рух у європейських країнах XVI ст. зумовив переосмислення навколишньої дійсності та ставлення до людини. Серед концептуальних ідей реформаторської педагогіки вирізнялись: 1) обов'язковість елементарної, а пізніше і загальної освіти; 2) запровадження основ знань з наукової і духовної сфери рідною мовою; 3) педагогічна діяльність з

акцентуацією на індивідуальні здібності; 4) впровадження принципів, методів, форм навчання; 5) поєднання освіти із залученням особистості до діяльності, активного суспільного життя.

Запровадження за прикладом представників європейської Реформації гуманістичних тенденцій громадами протестантів-переселенців та вітчизняних протестантських утворень (баптисти, штундисти, адвентисти, євангельські християни) як конфесійних, так і загальносуспільних, було засобом сприяння розвитку освіти і самобутніх європейських культур.

Врахування особливостей педагогічної діяльності протестантських громад, в яких інтегрувались демократичні ідеї свободи вибору періоду європейського гуманізму і Реформації та вітчизняні пошуки національно освітнього ідеалу дозволить обрати сучасні траєкторії і ретроспективу громадського руху за освіту.

На сучасному етапі, коли світовим товариством і нашою державою визнано внесок протестантизму у розвиток філософських, етичних, культурних і освітніх традицій, обговорюються і започатковуються конфесійні та міжконфесійні навчальні заклади різних типів, протестантські громади активізують діяльність у позашкільній виховній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Л.П. Освітній фактор як засіб поширення ідеї українства і української державності /XIX - поч. ХХст. //Українська державність: Історія і сучасність: Матер, наук. конф. - К.- 1993. - С. 70-73.
2. Вовк Л.П. Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя : посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. - 332с.
3. Вознюк О. В. Педагогічна діяльність протестантських громад у контексті освітньо-виховних процесів в Україні (середина XIX – 30-ті рр ХХ ст) : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. В. Вознюк – Київ, 2017. – 20 с.
4. Вознюк О.В. Освітньо-виховні завдання в системі духовної інституалізації протестантських громад України. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 55 : збірник наукових праць / за науковою редакцією акад. В.І. Бондаря ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 57-62.
5. Демченко Н. М., Богомаз Т. В. Категоріальний аспект неформальної освіти дорослих. Labyrinths of Reality: Collection of scientific works / edited by M.A. Zhurba. Montreal: CPM «ASF», 2020. Issue 3 (8). p. 63-66. (ISSN 2663-2225).
6. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – 2-е вид. – Київ : Криниця, 1918. – 154 с.

Войналович О.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
Педагогічного факультету
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання освіти національних меншин в Україні, перспективи розвитку освіти національних меншин і народів, моделі реалізації права національних меншин на освіту, найважливіші проблеми розвитку системи освіти національних меншин і народів в Україні.

Abstract. The article deals with current issues of education of national minorities in Ukraine, prospects for the development of education of national minorities and peoples, models of implementation of the right of national minorities to education, the most important problems of the development of the education system of national minorities and peoples in Ukraine.

Поява нових держав у Східній Європі обумовила ріст національної самосвідомості, стимулювала процес відродження мов, культур, історичних традицій. Ставлення до національних меншин, ступінь національної толерантності є тим лакмусовим папірцем, завдяки якому перевіряється ступінь зрілості суспільства, рівень його відкритості та демократичності. Значення організації системи національної освіти для збереження та розвитку культур національних меншин та народів важко применшити. Освіта являє собою різновид людської діяльності, яка покликана, насамперед, забезпечувати трансляцію і збереження системи культурних символів. З іншого боку - це механізм, який сприяє соціалізації індивіда, його інтеграції у соціальне і культурне середовище. Перспективи розвитку освіти національних меншин і народів залежать, насамперед, від тих умов розвитку їх мови та культури, які існують в тій чи іншій країні, а також від наявності і сили різноманітних дискримінаційних факторів.